

JUDEȚUL CARAȘ — ÎNFĂȚIȘARE SOCIALĂ

Extras din Anton Golopenția, *Opere complete, vol. I. Sociologie*.
București: Editura Enciclopedică, 2002
Vezi, la sfârșitul documentului, adnotarea din același volum,
semnată de Sanda Golopenția.

Carașul e un județ de contraste. Posedă zăcăminte minerale bogate, dar e greu accesibil. Câteva drumuri de fier răzbesc dinspre miazănoapte până la unele din ocele de fier și din minele de cărbuni, îngăduind exploatarea lor. Acolo au luat naștere centre industriale de înfățișarea Reșiței, a acestei aglomerări de 20 de mii de oameni, numai trepidație și cu asfaltul totdeauna pe topite, printre furnale, laminoare, fabrici, uzine și ateliere. Dincolo de aceste capete de drum de fier, masivul greu de străbătut și puțin umblat al Semenicului și munții Almăjului. Satele pe care le ocrotesc sunt mai puțin orășenizate decât cele din unele județe mult mai puțin industriale. Iar în golful Oraviței și pe pragul din Șesul bănățean, ce ține de județul Caraș, trăiește o țărănime înstărită și mândră de sine, care nu vrea să aibă de-a face cu lucrătorii. Oravița, centrul ei administrativ, e una din cele mai modeste reședințe de județ: locuitorii ei nu reprezintă nici 5% din populația județului. Cu toată aparența contrarie, Carașul e un județ pronunțat țărănesc, în care sunt încrustate câteva centre industriale.

Închizând între limitele sale povârnișul apusean al munților Banatului, județul Caraș e greu accesibil dinspre răsărit. Cu excepția drumului național de la Mehadia până la Steierdorf-Anina și județean de acolo la Oravița, căile de comunicație ocolesc, toate, masivul Bănățean: Dunărea și drumul Clisurei prin sud; drumul de fier și drumul Orșova–Timișoara la răsărit; iar drumul de fier de la Timișoara la Moldova-Nouă, la apus. În lipsa căii ferate care să lege nemijlocit Oravița și Reșița cu Orșova (sau cel puțin a unui serviciu regulat de camioane și autobuze), legătura dintre județul Caraș și capitala țării se face cu un ocol considerabil, prin Timișoara sau prin Lugoj.

Cele șase plăși ale județului diferă mult între ele. Plășile Oravița și Sasca Montană cuprind sate mari de șes. Plasa Bozovici înmănunchiază satele din depresiunea Almăjului. Plasa Moldova-Nouă, satele din Clisura Dunării. Plășile

Reșița și Bocșa își împart satele de deal din jurul Berzavei. Deosebiri economice și de istorie adâncesc diferențele de ordin geografic dintre aceste plăși. Pe de o parte satele din șesul Oraviței, „păoriile“, țărănimile, cu o situație economică incomparabil mai bună decât satele de munte de pe Valea Berzavei, din Țara Almăjului și din Clisură. Pe de alta „Almăjul“, așa-i zic localnicii Țării Almăjului, și satele din Clisură făceau parte din „Granița“ austriacă, satele din golful Oraviței dimpotrivă și cele de pe valea Berzavei din Comitatul Carașului. Există o deosebire și între cele două plăși grănicerești: satele din Clisură făceau parte din Regimentul iliric bănățean cu garnizoana la Biserica Albă, Almăjul din Regimentul româno-bănățean 13, cu garnizoana la Caransebeș.

Centru al unui județ nou, Oravița înmănunchiază de abia aceste ținuturi atât de deosebite și de diferit orientate.

Satele din jurul Oraviței sunt de tip adunat; în plășile Bocșa, Reșița și Moldova Nouă, ele sunt răsfirate; în Țara Almăjului satele propriu-zise de tip răsfirat sunt împrejmuite de o diasporă de „sălașe“, care păstrează și arhitectura și așezarea de dinainte de coborârea în vale și de alinierea pe șosele impusă de administrația austriacă.

Întinderea și complexitatea domeniilor Societății Reșița e un fapt caracteristic pentru județul Caraș.

În genere, populația din centrele industriale lucrează în uzine, face comerț, se îndeletnicește cu profesii libere, iar populația rurală trăiește din agricultură. Cu excepția plasei Moldova-Nouă, satele din Caraș n-au excedente de populație, care să fie silite să-și caute de lucru în industrie. Ca atare, muncitorimea din centrele industriale ale județului nu provine și e foarte puțin înmăpătată din satele acestui județ. Ea e în mare măsură alogenă, șvăbească, colonizată numai în cursul veacului trecut.

În sate, țărani din șesul Oraviței, se ocupă îndeosebi cu agricultura. La munte și în Clisură cultura pământurilor, puține și sărace, e întregită cu creșterea de animale și cu țuicăritul.

Datorită în bună parte și trecerilor, frecvente în ultimele două secole, de gorjeni și de mehedinteni în ținuturile bănățene, portul, obiceiurile și întreaga viață a țăranilor bănățeni au o mare asemănare cu viața spirituală a țărănimii oltene. Golful Oraviței și părțile Bocșei au fost colonizate de stăpânirea austriacă cu olteni; pe cei dintâi, bănățenii, care-și zic „frătuți“, îi numesc „bufeni“, pe cei din urmă „țereni“. Element deosebit e în portul feminin „opregul“. În portul bărbătesc sunt impresionante cojoacele, căciulile, opincile și obielele, de croială arhaică, ce dau târgurilor de iarnă înfățișarea scitică. Obiceiurile, înmormântatul cu bocitoare, cum se mai face într-unele din satele Almăjului, de pildă, aduc în mare măsură și cu cele din Hațeg.

Județul a dat naștere la numeroși oameni de seamă. Cronicile maghiare pomenesc districtele românești, ce se aflau pe întinsul lui actual. Un nobil din Almăj, Iacob Gârleșteanu, a ajuns ban de Severin la anul 1241. În vremea luptelor cu turcii, Carașul a dat lui Iancu Huniade numeroși viteji. Spre sfârșitul veacului al XVIII-lea se naște, la Vărădia, Paul Iorgovici, una din figurile însemnate ale școlii latiniste, care a ajuns până la Londra în anii lui de pregătire și a trăit trei ani în Parisul revoluționar. Din Țara Almăjului au ieșit numeroși frunțași. Așa satul Rudăria se poate mândri cu trei fii vestiți: cu Eftimie Murgu, conducătorul românilor bănățeni în anul 1848, cu Generalul Traian Doda, care a fost între altele comandant al pieții Veneția, cu istoricul lui Mihai Viteazul, dr. Ioan Sârbu. Sat care să nu fi scos un ofițer superior nu există în Almăj.

Pe cât de dinamic în ceea ce privește industria grea, pe atât e de static Carașul în privința populației rurale. Stagnarea aceasta va chema, în mod necesar, după nu prea multă vreme, măsuri de stat care să dea graniței de vest acea pulsație energetică, care trebuie să însuflețească toate marginile țării românești.

Adnotare Sanda Golopenția 2002: publicat în *Enciclopedia României*, vol. ii, 1938, p. 115–116. Semnat A.G. Vezi comentariul la *București — înfățișare socială*.